

Патриотизм и космополитизм // Логос, 2006. - № 53. – с. 110-119. **10.** Олексюк Б. А ви місцевий? Космополітизм в добу глобалізації // День. - № 25, 2007. **11.** Пелагеша Н. Студентська та викладацька мобільність у Західній Європі // Політичний менеджмент. - № 6, 2008. – с. 167 – 173. **12.** Плоский К. В. Участь молоді у розвитку місцевої демократії в Україні: проблеми та перспективи // Український соціум. - 2005. - № 1 (6). - С.101-111. **13.** Пробийголова Н. Деякі тенденції процесу політичної соціалізації молоді // Політичний менеджмент. - 2005. - № 4 (13). - С. 70-81. **14.** Тарасов А. Молодежь как социальный бульдозер // <http://lomleft.narod.ru/press/le003/0008-ru.htm>. **15.** Шиян С. Формування концепції політичної соціалізації молоді в Україні // http://bdpu.org/scientific_published/Students_publications2/21. **16.** Європейський молодіжний пакт // <http://europa.eu/youth> (Європейський молодіжний портал). **17.** www.studytours.pl – Офіційний сервер програми стажувань Study Tours to Poland.

І. Ворчакова

РІВЕНЬ УЧАСТІ ЖІНОК В СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН

На сучасному етапі розвитку світового співтовариства гендерні диспропорції в галузі основних прав людини стають повсюдно помітними. Однак існують групи країн, де політика, яка зачіпає інтереси жінок і чоловіків набуває виражений характер. Перш за все, в країнах з активною гендерною політикою (Швеція, Фінляндія, Данія, Норвегія) представленість жінок в законодавчих органах складає 37-48%, що дозволяє депутатам-жінкам відчутно впливати на політичні рішення. Хоча на сьогодні історія вже знає країну в якій рівень представництва жінок в парламенті вище, ніж в Скандинавських країнах – це африканська країна Руанда (кількість жінок в парламенті 48,8%). Але поки що соціально орієнтованою, з вираженою гендерною політикою цю країну важко назвати.

Для проведення егалітарної політики важливе значення має частка жінок в складі національного уряду. В Швеції і Норвегії урядові посади поділені порівну між жінками та чоловіками, в Фінляндії, Данії та Нідерландах більше однієї тритини чисельності кабінету міністрів представлено жінками. В складі регіональних парламентів Швеції частка жінок складає 40%. Однією з причин високого рівня представництва жінок є політика „позитивних дій”. Таку політику проводять уряд і політичні партії. Так, в 80-ті роки ХХ століття більшість партій скандинавських країн ввели квоти для жінок, а шведський і датський уряд проголосили основним принципом своєї політики рівність між жінками та чоловіками [2, с. 97].

Політика „позитивних дій” – це технології, які використовуються урядом та політичними партіями по втягуванню жінок в політику (введення квот в партійних списках в період виборчих кампаній, резервування місць для жінок в складі уряду і т.д.) [6, с. 166].

Найважливішим підґрунтям при розробці законів і державних програм з гендерної рівності треба вважати документ Ради Європи, розроблений Відділом по проблемам рівності між чоловіками і жінками в 1998 році. Він має назву „Комплексний підхід по проблемам рівності жінок і чоловіків” чи в англійському варіанті „ Gender mainstreaming” – гендерний мейнстриминг. Це стратегія , яка полягає у втіленні проблематики рівності статей на всі рівні суспільства за допомогою організації системи її обліку при прийнятті політичних рішень. Концепція комплексного підходу з’явилася в різних міжнародних документах після третьої Конференції ООН по становищу жінок (Найробі, 1985 р.). В 1986 р. була прийнята Резолюція про роботу Комісії ООН по становищу жінок, згідно якої в програми соціально-економічного розвитку було вирішено включити перспективні стратегії. Комісія звернулась до всіх організацій в системі ООН, в тому числі регіональним комісіям і спеціалізованим агентствам, з проханням розробити загальну стратегію по відношенню до проблеми рівності статей і втілити її в свої довгострокові програми. Рада Європи організувала Групу спеціалістів по питанню про комплексний підхід до проблеми рівності статей, яка розробила його концептуальні основи і методологію. В програмі дій, яка прийнята четвертою Всесвітньою конференцією зі становища жінок (Пекин, 1995 р.), концепція комплексного підходу була підтримана.

В останні роки ця концепція отримала особливий розвиток в межах діяльності різних європейських міжурядових та національних організацій. Є значний досвід по впровадженню цієї концепції в Норвегії, Швеції, Нідерландах, Данії, Фінляндії. Комплексний підхід до проблем рівності статей передбачає організацію, досконалість і оцінку процесу прийняття рішень особами, які відповідальні за проведення політики чи втягнутими в їх реалізацію, - з урахуванням проблематики рівності статей. В трактуванні поняття рівності статей концепція виходє із необхідності врахування соціокультурних відмінностей, які є між ними. Цей підхід передбачає, що компетентність політиків і чиновників по втіленню в сфери їх діяльності „виміру” рівності статей стане невід’ємною частиною їх професійної кваліфікації. Вважається, комплексний підхід не може замінити вже діючі механізми і політичні програми в області забезпечення рівності між жінками та чоловіками, а виступає, скоріше, як нова фундаментальна стратегія і доповнення до традиційної політики в цій області. І обидва підхода в Скандинавських країнах – традиційний і комплексний – повинні використовуватися паралельно. В цих країнах концепція розтлумачена і адаптована з урахуванням місцевих умов [8, с. 12].

В Скандинавських країнах ще в 1970-1980-ті роки гендерне квотування міцно ввійшло в політичну практику. Характерна особливість цього регіону – комплексне вирішення „жіночого питання” – підняття політичного статусу жінок одночасно з підняттям їх статусу на виробництві, в сім’ї і в суспільстві в цілому. В Скандинавії не тільки були прийняті державні закони про рівність статей, але і створені спеціальні комітети, комісії, міністерства по спостереженню за ефективним проведенням в життя принципу рівних

можливостей в усіх суспільних сферах, включаючи політику. В Норвегії і Данії були прийняті закони, які регулюють співвідношення статей в усіх державних установах. Закон норвежського парламенту про рівний статус(1978 рік) має унікальний характер, так як на відміну від подібного в інших країнах не є гендерно нейтральним. В ньому проголошувалось, що для ліквідації нерівності між статями необхідно прийняття особливих мір, які давали б переваги жінкам перед численно перевищуючими їх на керівних позиціях чоловіками, тобто визнавалась законність позитивної дискримінації.

Треба підкреслити, що в Скандинавії жінки вже грали більш помітну роль в політиці, ніж в інших європейських країнах, ще до того, як почали використовуватися квоти. Фінляндія була першою країною Європи, в якій жінки в 1906 році отримали право не тільки голосувати, але й бути обраними в парламент нарівні з чоловіками. В результаті виборів 1907 року жінки склали 10% депутатів фінського парламенту. В Швеції перші жінки були обрані в парламент в 1921 році. В Норвегії протягом тривалого періоду представництво жінок у владних структурах було помітно більш високим у порівнянні з іншими західноєвропейськими країнами.

Зміни в кращий бік в жіночій політичній участі в Скандинавії все ж відбувалися повільно, і лише введення спеціальних механізмів, які регулюють співвідношення статей в політичних установах, призвело до швидкого результату. Велику роль зіграв рішучий настрій самих скандинавських феміністок, які домоглися корінного перелому в ідеології, соціальних і політичних інститутах суспільства з урахуванням інтересів, цінностей і переваг жінок. „ Ми не хочемо отримати тільки шматок пирогу. Ми хочемо змінити основний рецепт його приготування” – заявила одна норвежська феміністка [12, с. 187].

З 1994 р. Швеція змінила фокус політики досягнення гендерної рівності із часткових заходів спеціального застосування на ширше коло заходів, що впливають на щоденну політику та адміністративну діяльність. В країні було прийнято 3-рівневу стратегію з інтеграції гендерної політики, яка складалася з таких елементів:

- 1) виділення категорії гендеру в усій офіційній статистиці;
- 2) проведення навчальних програм з гендерної рівності для міністрів, прес-секретарів, політичних радників, керівних державних службовців;
- 3) включення гендерного виміру в роботу усіх урядових комісій [1, с. 11].

Комісія ООН по становищу жінок стверджує, що в будь-якій країні законодавці починають приймати серйозні законопроекти на захист інтересів дітей, тільки коли кількість жінок-депутатів більше 20%. Закони і державні програми, які стосуються інтересів жінок, починають з'являтися, коли частка жінок в структурах влади досягає 30%. В скандинавських країнах закріплена 30-40% квота для жінок в органах влади. В Норвегії виборчий закон наголошує, що представники однієї статі не можуть займати більше 60% місць в парламенті [10, с. 20].

Для країн з активною гендерною політикою характерна висока частка жінок, які зайняті в режимі повного робочого часу, розвинута мережа державних дитячих дошкільних установ і можливість безперешкодного отримання батьківської відпустки. Прикладом політики даного типу вважається Швеція.

Як відомо, сьогодні Швеція вважається країною номер один за придатністю та сприятливістю для життя людини. Звичайно має значення не сама фізична наявність жінки в найвищих ешелонах влади, а те, які ідеї реалізуються в життя через її представництво там [7, с. 55].

В Швеції питання гендерної політики піднімалися ще в 60-х роках ХХ ст.. Закон про рівні можливості чоловіків і жінок існує в цій країні з 1981 року .

Важливість гендерної політики не визиває сумніву: вона тісно пов'язана з економікою держави. Шведські експерти говорять, що з тих пір, як в їх країні стала активно впроваджуватися гендерна політика, Швеція досягла дуже високих економічних показників [11, с. 22].

Так, шведський Закон про рівні можливості чоловіків і жінок у сфері праці 1991 р. зобов'язує роботодавців забезпечити рівний розподіл робочих місць між чоловіками і жінками [13, с. 27].

Але в Швеції ще з кінця 60-х років сформувалось суспільство, в якому переважає модель сім'ї з двома годувальниками. Частка жінок серед професійно зайнятого населення складає тут 50%. Це відбулося в основному внаслідок піднятої участі в праці жінок з дітьми дошкільного віку, чому сприяло розширення державних установ для дітей та людей похилого віку. Внесок батьків за відвідування дитиною ясел чи дитячого садку складають біля 12% витрат по їх утриманню, останні поділяються між урядом та місцевими органами управління. Закордонні дослідники називають такий тип держави „державою, яка дружня до жінок” („Women-friendly state”) [2;98].

Наявність субсидованих державою закладів з догляду за дітьми та літніми людьми та вдосконалену транспортну систему називають рушіями порівняно високого рівня зайнятості жінок у Швеції. Однак це також посилює жорстку гендерну сегрегацію на ринку праці [1, с. 11].

В Швеції від керівництва будь-якої фірми, де працює більше десяти людей, можуть вимагати план розвитку гендерної рівності. Якщо такого плану немає, відповідні органи будуть наполягати на цьому документі і виписувати штраф за недотримання закону. Якщо ж на фірмі, більшість керівників – однієї статі, від них будуть вимагати реальних дій, спрямованих на збалансовану рівність [11, с. 22]. Тобто на підприємствах, де чисельність працюючих чоловіків і жінок не є однаковою, роботодавець зобов'язаний прийняти на роботу осіб тієї статі, яка недостатньо представлена на даному підприємстві. Якщо на одне робоче місце претендують два кандидати, то при рівних умовах повинен бути прийнятий кандидат тієї статі, яка недостатньо представлена на підприємстві [13, с. 28]

На «батьківську відпустку по догляду за дитиною» урядом Швеції

протягом року виділяються гроші в розмірі заробітної плати одного з батьків – не дивлячись на те, хто дивиться за дитиною: мати чи батько. Причому чоловік зацікавлений в їх батьківських обов'язках матеріально. Якщо по закону хоча б один місяць на рік батько не йде в «батьківську відпустку», сім'я втрачає матеріальну допомогу на цей місяць [11, с. 22].

Тобто об'єктом правовідносин є не стільки материнство, скільки батьківство. Новітнє законодавство (Швеція, Фінляндія, Італія) сформульовано таким чином, що воно в однаковій мірі поширюється як на жінок, так і на чоловіків і захищає від дискримінації осіб обох статей, тобто усе більше відходить від акцентування уваги на дискримінації жінок [13;26].

Іншими словами, політика рівної зайнятості впроваджується в Скандинавських країнах через централізоване колективне лобювання та соціальної політики. Менша увагу приділяється тут конституційним гарантіям, і, наприклад, ні у Швеції, ні в Данії немає конституційних положень, що гарантують рівну оплату та рівність у ставленні до жінок.

Закон Норвегії «Про гендерну рівність» є унікальним у тому значенні, що він стосується не тільки трудової діяльності, а має більше охоплення і стосується усіх секторів, включно з освітою, політичним та сімейним життям. Закон поширюється також на сферу приватного життя, але тут він не передбачає механізмів примусового застосування.

Законодавче регулювання сфери сімейного та приватного життя пояснюється завданням «змінити ставлення до гендерної дискримінації у приватному житті та заявити про позицію держави з цього питання». Цей приклад демонструє значення змін у суспільних поглядах до будь-якої комплексної гендерної політики. Більше того, Закон Норвегії «Про гендерну рівність» містить положення щодо позитивних дій на користь жінок, а також, що дуже важливо, на користь чоловіків у видах зайнятості, пов'язаних із навчанням дітей та доглядом за ними [1, с. 11].

Законодавче врегулювання забезпечення гендерної рівності створює правове підґрунтя для гендерної діяльності державних і громадських структур, формує юридичний ритм взаємодії парламенту, уряду, ради з питань рівного статусу та неурядових організацій, гарантує юридичні можливості самоутвердження осіб жіночої і чоловічої статей як рівних у правах, обов'язках і відповідальності.

Нині відбувається гендерне оновлення законів. Державна риторика гендерної рівності дедалі більше потребує активної державно-правової практики її втілення в реальні дії. Це потребує поправок, доповнень до закону. Якщо взяти для прикладу закон Норвегії, прийнятий у 1978 р., то він і сьогодні залишається добре виписаним документом. До нього неодноразово вносить поправки. Варто звернути увагу на розуміння і відчуття проблеми. А саме – не поліпшення становища однієї статі, що, як засвідчила практика багатьох країн, є справою нездійсненою поза змін у становищі чоловічої статі, а масштабність підходу – рівність статей. Цілісний погляд на суспільство, на забезпечення в ньому рівних прав і можливостей, на чітке

визначення механізму процесу забезпечення рівноправності, системи відповідальності за невиконання закону, зв'язків держави і громадськості й інше робить зрозумілим потребу в законі. Три десятка його здійснення, безперечно, мало вплив на становлення соціальної демократії в Норвегії, на розв'язання багатьох соціальних проблем [4, с. 53].

Скандинавські країни, загалом, є менш активними у впровадженні законодавства про рівну оплату і рівні можливості, але вони провели велику практичну роботу у розширенні можливостей. Ці країни зосередилися на колективному, а не індивідуальному аспекті, і таким чином, не дивно, що «політика тіла», такі як протидія сексуальним домаганням, почали застосовуватись у цих країнах пізніше, ніж у країнах із ліберальною формою рівної зайнятості [1, с. 10].

Швеція стала першою країною, в якій купівля сексу розглядається як злочинна поведінка. Покупець сексу може бути покарений штрафом. Біля цього закону йдуть дебати, оскільки важко отримати докази, що купівля сексу мала місце. Але з іншого боку, закон виступає в ролі культурної настанови: проституція і торгівля жінками є неприйнятною поведінкою, яка наносить шкоду. Однією з головних причин введення цього закону полягала в тому, що проституція шкодить фізичному і соціальному здоров'ю жінок і чоловіків. Проституція сприяє розповсюдженню погляду на жінку як на об'єкт торгівлі [5;193]. Цей шведський закон має назву «Про насильство проти жінок», поправки до цього закону, які були здійсненні у 1998 році включають:

- заборону купівлі сексуальних послуг;
- криміналізацію повторних дій, що підпадають під покарання, з боку чоловіків проти жінок, з якими вони мають тісні стосунки;
- розширене визначення зґвалтування;
- у поліцейських відділеннях пропонують комплекти екстреного захисту. До комплекту входять мобільний телефон, сигналізація, іноді охоронці, особливо для жінок у групі ризику; можлива зміна особистих даних з метою захисту.

Це законодавство вважається дуже прогресивним, оскільки воно дозволяє судам враховувати усі обставини зловживань проти жінок та збільшити покарання порушника залежно від серйозності та частоти злочинів.

Національна програма дій (2004р.) Норвегії спрямована на:

- скорочення домашнього насильства та покращення надання послуг жертвам, включаючи дітей, які стали свідками насильства;
- підвищену увагу до чоловіків, які вчинили акт насильства, для попередження повторних дій;
- краще поширення інформації, міжсекторної співпраці та сприяння проведенню експертиз у службах допомоги.

Норвезький ресурсний центр для вивчення насильства та пост травматичного шоку досліджує проблеми насильства, пропонує навчальні програми для підвищення професійності у роботі із жертвами та злочинцями.

Злочини, що стосуються насильства у приватній сфері, розслідуються із загальними положеннями Кримінального Кодексу Норвегії. У 1988 році було введене обов'язкове переслідування для усіх випадків домашнього насильства (навіть якщо жертва забирає скаргу, проти злочинця може вестись слідство). Жертви сексуального або домашнього насильства мають право на безкоштовну юридичну допомогу [1, с. 25].

Гендерні проблеми в Швеції вирішуються не тільки на законодавчому рівні, а готують кадрове планування, яке тісно пов'язане з функцією навчання та підвищення кваліфікації кадрів. Від уряду Швеції на початку 90-х років було запропоновано проведення спеціальних семінарів з питань рівності чоловіків та жінок для вищих державних службовців. У першому семінарі, який відбувся в 1996 р., участь взяли прем'єр-міністр, члени уряду, державні секретарі, політичні радники та інші вищі державні службовці. До 1998 р. усі ключові державні фігури відвідали такі семінари. Пізніше такі семінари проводились для голів регіональних адміністрацій та інших державних службовців, керівників навчальних закладів тощо. Зміст семінарів пристосовувався до кожного конкретного випадку [3, с. 255].

Разом з тим, як відмічають західні дослідники, ні в Європі, ні в Америці, де існують теорія і практика суспільного жіночого руху, останній не проявляє спроможності стати загальним рухом, який мобілізує і чоловіків і жінок. Поява великої кількості жіночих організацій, на погляд західних науковців, вже свідчить про те, що є основа для їх перетворення в групи тиску, але момент перетворення їх в суспільний рух ще не настав. Цей момент настане тоді, коли гендерний конфлікт буде сприйнятий суспільством, стане фактором його інтеграції. Необхідними умовами тут виступають прозорість політичної системи, поява політичних союзників, які ведуть до інституціоналізації гендерного конфлікту. Данні умови формують спроможність суспільства впливати на поведінку своїх громадян, на їх потреби і уяву. Цим і визначається потреби та мета жіночого руху [9, с. 23].

Україна за недовгі роки своєї незалежності теж зробила деякі кроки, хоча і доволі повільні, на шляху до подолання гендерної асиметрії в деяких сферах суспільного життя. Існують вже певні досягнення на законодавчому рівні, найголовніше з яких прийняття закону «Про забезпечення рівних прав жінок і чоловіків» у 2005 році. І хоча закон не є ідеальним в плані змістовного навантаження, але цього закону Україна чекала багато років і багато років парламент України сперечався щодо доцільності прийняття існуючих варіантів закону. На сьогоднішній день більшість законів, які стосуються забезпечення прав жінок в Україні вимагають корегування, уточнення і доповнення. Але найголовніше, що українське суспільство повинно визнати те, що поки не буде запропоновано реальних механізмів реалізації хоча б тих законів, які вже існують на сьогоднішній день, законодавча база не буде мати практичної цінності.

Варто підкреслити, що українське жіноцтво, не чекаючи на державну підтримку, з кожним роком набуває все активніших обертів. На політичному полі з'являється все більше прогресивних, харизматичних жінок, які

примушують рахуватися з ними чоловіків. Заявляє про себе все більша кількість жінок у великому бізнесі. Своєю лідерською поведінкою жінки намагаються впливати на свідомість і менталітет чоловіків, внаслідок чого чоловіки змінюють свої погляди на патріархальні позиції у суспільстві.

Безсумнівно на шляху до паритетної демократії Україна сама має обрати план розвитку. Втім, яку б модель не обрала наша держава, вона не може дублювати етапи становлення гендерної політики інших соціально розвинутих держав. Хоча деякі головні принципи побудови демократичного суспільства з високим представництвом жінок в вищих ешелонах влади Україна може наслідувати.

1. Гендерне законодавство: порівняльний аналіз та коментарі. [Програма сприяння Парламенту України університету Індіани]. – Київ: «Заповіт», 2005. – 56 с. **2.** Гендерные аспекты политической социологии: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Отв. ред. С. Г. Айвазова, О.А. Хасбулатова. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 260 с. **3.** Левченко К.Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління: Монографія. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 344 с. **4.** Мельник Т.М. Міжнародний досвід гендерних перетворень: Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. – К.Логос, 2004. – 320 с. **5.** Обыкновенное зло: исследования насилия в семье / Сост. и ред. О.М. Здравомысловой. – М. – Эдиториал УРСС, 2003. – 200 с. **6.** 50/50: сучасне гендерне мислення: Словник / Т.М. Мельник, Л.С. Кобелянська. – К.: К.І.С., 2005. – 280 с. **7.** Грабовська І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці // Сучасність. – 2001. - № 6. – С.54-59. **8.** Денисова А.А. Комплексный поход к проблеме равенства полов // <http://for-ua.com>. **9.** Кириллина В.Н. Гендерный конфликт как социальная форма историчности и самопроизводства общества // Вестник Московського университета. Сер.12. Политические науки. – 2004. - № 4. – С. 5-25. **10.** Курченко Л. Мама-лідер, що ж такого?: Женина у кормила влади постелено становиться столь же привычной, как и за рулем автомобиля // Компаньйон. – 2008. - № 10. – С. 20-22. **11.** Мелешко К. Феминизм: не казнить – помиловать! // Аргументы и факты в Украине. – 2001. - № 25. – С.22. **12.** Степанова Н. М. Опыт использования гендерных квот в странах Западной Европы // Общественные науки и современность. – 1999. - № 4. – С. 185-192. **13.** Чанишева Г.І. Реалізація принципу гендерної рівності у трудовому законодавстві України // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць / Голов. ред. С.В. Ківалов. – Одеса: ПП «Фенікс», 2005. – Вип. 24. – С. 25-30.